

DOI: 10.7251/GFP1909088S

UDC: 336.781:340.142

Originalni naučni rad

Datum prijema rada:
19. jun 2019.

Datum prihvatanja rada:
30. jun 2019.

Prof. dr

Slobodan Stanišić

Advokat i vanredni profesor
Fakulteta pravnih nauka
Panevropskog univerziteta
"Apeiron" Banja Luka
slobodan.n.stanistic@apeiron-edu.eu

O kamatama kao sporednim obligacijama sa posebnim osvrtom na zatezne kamate

Rezime: U referatu se izlaže opšti pojam, pravna priroda, pretpostavke, značaj i vrste kamata sa osvrtom na zatezne kamate kao posebnu vrstu sporednih obligacija i trenutak njihovog nastanka.

Ključne riječi: kamata, zakonska kamata, ugovorna kamata, zatezna kamata, novčane i nenovčane obaveze, zastarjelost.

POJAM KAMATE

Kamata¹ (*usura*², *interes*³, *lihva*⁴, *hasna*⁵, *fajda*⁶, *dobit ili većinak*⁷) je naknada koju dužnik daje odnosno plaća periodično u stvarima iste vrste za ovlašteno ili neovlašteno korištenje tuđeg novca ili drugih zamjenljivih stvari (kapitala) čiji se

¹ novogr.kamatos-zarada, dobitak

² lat.usura - korištenje, uživanje; kamata na pozajmljenu glavnica. Riječ „usura“ potiče od latinske riječi „usus“ - upotreba. U starom Rimu se riječ „usura“ koristila za označenje naknade koja se davala za upotrebu novca ili drugih zamjenljivih stvari koje su date na zajam. Ipak, riječ „usura“ je homonim, jer ima dva značenja: **značenje kamate**, ali i **značenje zelenaštva**. Zelenaštvo se prvobitno ograničava samo na uzimanje kamate iz ugovora o zajmu, da bi se kasnije navedeni termin počeo koristiti i za druge teretne pravne poslove. U pojam zelenaštva, pored objektivnih elemenata koji se tiču samih pravnih poslova u kojima se uzima kamata, unose se i subjektivni elementi, kao što je iskorištavnije nečijeg siromaštva, neiskustava, neznanja, nužde i lakomislenosti. Pojam zelenaštva tako dobija značenje koje je približno današnjem.

³ eng.interest, interest rate-kamata; fanc.intérêt – kamata; njem.Interesse-kamata

⁴ staroslovenski. *lihva* – kamata; njem.*leihen-pozajmiti*;

⁵ tur.*hasna*-korist, dobit, profit

⁶ tur.*fajda*-dobitak, korist

⁷ Vidi čl.261 OIZ, Valtazar Bogišić je u Opštem imovinskom zakonu, u okviru odredaba o ugovoru o zajmu predvidio i odredbe o „dobiti“ ili „većinku“ koja se plaća na glavni dug. S obzirom da navedene riječi u našem jeziku mogu imati i drugačija značenja koja se suštinski razlikuju od pojma „kamata“, iste nisu prihvaćene našem pravnom jeziku kao pojmovi kojima se označava kamata.

iznos određuje prema visini glavnice i trajanju korištenja.⁸

Sa aspekta povjerioca, kamata je naknada na koju on ima pravo iz razloga što za određeno vrijeme ne raspolaže novcem ili drugim zamjenljivim stvarima koje mu dužnik duguje.⁹

Obavezu da plati kamatu ima svako ko je u mogućnosti da se koristi tuđim novcem, bez obzira na to da li novac stvarno koristi ili ne, ali „...i onaj koji je na određeni način spriječio drugu osobu da ga koristi.“¹⁰ Lice koje zakasni sa plaćanjem novčane naknade za štetu koju je prouzrokovao, biće u obavezi da plati i zateznu (moratornu¹¹) kamatu na dugovani iznos iako ne koristi novac koji predstavlja glavni dug (glavnicu).¹²

Iznos kamate se utvrđuje „...po kvoti ili razlomku (procentu) glavnog duga ili kapitala.“¹³ Tako na primjer, može biti ugovoreno ili zakonom propisano da se na određeni iznos glavnog duga (na primjer, 1.000,00 KM), za određeni vremenski period (na primjer, jedna godina dana) plaća kamata po određenoj kvoti ili razlomku odnosno procentu (na primjer, 10% od glavnog duga ili 1/7 glavnog duga). U našem primjeru, 10% kamata na iznos glavnog duga od 1.000,00 KM za svaku jednu godinu dana, iznosi 100,00 KM.

Kao naknada za korištenje tuđeg kapitala, kamata se najčešće daje (plaća) u novcu, mada je moguće, ali vrlo rijetko, da se plaća i u drugim zamjenljivim stvarima.

I prema starim građanskim zakonicima koji su se primjenjivali na teritoriji bivših jugoslovenskih zemalja kamate su se mogle dati i u drugim zamjenljivim stvarima. U pomenutim građanskim kodeksima, kamata kao sporedna ugovorena obaveza dužnika (ugovorna kamata) koja se izmirla zamjenljivim stvarima je bila propisana uz ugovor o zajmu čiji predmet nije bio novac, nego druge zamjenljive stvari.¹⁴ Isto kao i ugovorna i zakonska

⁸ S.Jakšić, Obligaciono pravo, Sarajevo, 1960, str.51, Vidi i § 993 AGZ (ABGB), čl.277 – 279 ZOO i čl.399, čl.400 i čl.402 ZOO

⁹ Slično i J.Radišić, Obligaciono pravo, Opšti deo, VIII izdanje IP „Nomos“ d.o.o., Beograd, 2008 godine, str.65; Von Thur-Peter., Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, erste Lieferung, Zurich, 1974, str.68

¹⁰ A.Eraković, I.Crnić, J.Crnić, *Kamate u gospodarskoj i pravnoj praksi*, Računovodstvo i finansije, Zagreb, 2000 godine, str.17

¹¹ lat.mora-docnja, zakašnjenje, zatezanje

¹² Ibidem

¹³ L.Marković, Obligaciono pravo. NIU Službeni list SRJ, Beograd, 1997 godine, str.75

¹⁴ „Ako je zajmodavac u kojem mu drago zajmu ugovorio za se izrijekom ili muče više nego što je dao, bilo to u vrsti, u dobroti ili u mnoštvu; takva pogodba opstoji samo onda, ako se ne prelazi mjera dopuštenih kamata pogodbenih.“ (§ 993 AGZ) „Ako u zajam nisu dati novci nego druge stvari potrošne, pa bi zajmodavac ugovorio da mu se vrati više no što mu je dao, bilo u rodu, dobroti ili količini, opet se ne može ugovoriti veća hasna od 12 na sto. Ovo važi i za sve druge pored interesa ugovorene pobočne dužnosti ili koristi, pod kojim mu drago vidom ili nazvanjem, bilo za sebe ili drugog ugovorene. Isto tako ako bi se ugovorilo da se za dati novac ili stvar vrati stvar drugog roda, ne sme se veća hasna od 12 na sto ugovarati.“ (§ 601a SGZ)

kamata („*lihva zakona*“¹⁵) je takođe bila propisana i limitirana.¹⁶

PRAVNA PRIRODA KAMATE

Kamata je sporedna obaveza čiji je nastanak i postojanje u neposrednoj vezi sa glavnom obavezom.

Glavnica radja kamate, pa se iz toga razloga kaže da kamate, u stvari, predstavljaju plod¹⁷ glavnice i da prate njenu pravnu sudbinu. Ako glavna obaveza (dug) nema valjan i dopušten osnov, nema ga ni sporedna obaveza davanja kamata kao civilni plod toga duga. Iz navedenog razloga, ako se bi se utvrdilo da su glavno potraživanje i njemu korelativna obaveza „*ab ovo*“ odnosno „*ex tunc*“¹⁸ ništavi, odnosno nepostojeći, ništava bi i nepostojeća bila i obaveza plaćanja kamate koje su u međuvremenu nastale i obračunate na takav dug. Vrijeme trajanje obaveze plaćanja kamata se, po pravilu, vezuje za vrijeme trajanja glavne obaveze. Dok postoji glavni dug postoje i kamate. Čim prestane glavni dug prestaju i kamate shvaćene u smislu akcesorne (zavisne) obaveze. Tada se kamate koje su dospjele, kao obaveze, osamostaljuju, pa izgubivši svoju akcesornu prirodu, postaju glavno potraživanje. Ako bi glavna obaveza bila nevaljana za ubuduće (*ex nunc*¹⁹), njena ništavost ne vodi do prestanka kamata koje su do toga trenutka nastale. Ove kamate su se prestankom glavnog duga osamostalile tako da predstavljaju samostalan dug u obliku glavnice.

Izuzetno, ako je zastarjelo glavno potraživanje, zastarjele su i kamate na takvo potraživanje.²⁰ Ovakvo rješenje je samo potvrda opšteprihvaćenog shvatanja da kamata kao sporedna obaveza prati pravnu sudbinu glavne obaveze (glavnice). Kada zastari glavna obaveza, kamata se ne osamostaljuje, jer glavna obaveza zastarjelošću nije prestala da postoji. Naime, nastupanjem zastarjelosti, glavna obaveza i kamata kao sporedna i od glavnice zavisna obaveza, postale su jedna složena prirodna obligacija koja se sastoji od glavne i od nje zavisnih, prirodnih obaveza.

Glavnica i kamate koje ona plodonosi, u svom zbiru odnosno ukupnosti, čine jednu jedinstvenu cjelinu, tj. jedan jedinstveni i cjeloviti dug²¹. Tako, na primjer, zajmoprimac je dužan da pored glavnice, plati i ugovorenu kamatu za vrijeme trajanja zajma; kupac koji je dužan da isplati kupovnu cijenu kao glavni dug u određenom roku, dužan je da plati i

¹⁵ njem. *leihen-pozajmiti*; staroslovenski. *lihva* - kamata; Nasuprot stavovima lingvističara koji u riječi „*lihva*“ vide njemačko porijeklo, prema Vladimiru Mažuraniću, riječ *lihva* je staroslovenskog porijekla i potiče od riječi „*lih*“, što znači „veće nego što treba ili što je pravo“, a danas se koristi u značenju „prekomjerno visoke kamate“, V. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Reprint, Informator, Zagreb, 1975 godine, str.596

¹⁶ „*Lihva zakona opredjeljuje se na na sto; ugovoriti se pak može i do 12 na sto. Veća se sudom ne presuđuje.*“ (§ 601 SGZ); Vidi i §995 AGZ.

¹⁷ Za razliku od tzv. prirodnih plodova (*fructus naturales*) koje radaju živa bića, kamate predstavljaju tzv. civilne ili građanske plodove (*fructus civiles*), jer pripadaju na osnovu nekog građansko-pravnog odnosa - cit. prema S. Jakšić, op. cit. str. 51

¹⁸ lat. *ovum*- jaje; lat. ***ab ovo; ex tunc*** - od početka

¹⁹ lat. *ex-iz*; lat. *nunc*-sada, ovaj trenutak

²⁰ Vidi čl. 369 ZOO

²¹ Tako i L. Marković, op. cit. str. 77

kamatu dospjelu na iznos toga glavnog duga (kupovne cijene) od trenutka nastanka toga duga do isplate, ako cijena kao glavni dug nebi bila plaćena o dospelosti; jamac koji je garantovao za isplatu glavnog duga, dužan je da zajedno sa glavnim dugom plati i dospjele kamate na iznos glavnog duga.

Povjerilac nije dužan da primi isplatu glavnice, ako mu povjerilac istovremeno ne plati i kamate kao njene plodove.

Ovo važi i u slučaju djelimičnog ispunjenja novčanih obaveza, obzirom da je zakonodavac propisao da povjerilac u tom slučaju ima pravo, da prije glavnice, u djelimično plaćeni iznos uračuna kamatu koja je dospjela na iznos glavnog duga (glavnice).²²

Nasuprot i u vezi sa prethodno rečenim, povjerilac će biti dužan da primi isplatu kamate na glavni dug, iako se uz nju ne nudi i plaćanje glavnice i to iz razloga što kamata ipak predstavlja samostalno potraživanje koje ne važi kao djelimična isplata duga koju povjerilac može da odbije.²³

Povjerilac ima pravo da prilikom prenosa potraživanja prenese na novog povjerioca samo glavno potraživanje, a da za ubuduće zadrži za sebe pravo na potraživanje kamate.

Povjerilac može dužniku oprostiti glavni dug uz zadržavanje prava na kamate koje su dospjele na iznos glavnog duga.

PRETPOSTAVKE ZA NASTANAK OBAVEZE PLAĆANJA KAMATE

Obzirom da obaveza plaćanja kamate zavisi od postojanja glavne obaveze, osnovna pretpostavka za nastanak obaveze plaćanja kamate je postojanje glavne obaveze (duga) koja tereti dužnika bez obzira na osnov iz koga ona potiče. Međutim, glavni dug koji tereti dužnika, sam za sebe ne dovodi do nastanka sporedne obaveze koja se sastoji u plaćanju kamate.

Za nastanak prava povjerioca da uz glavni dug zahtjeva i kamatu, nužno je da obaveza plaćanja kamate bude *ugovorena* ili *propisana zakonom*. Pravo na kamatu može se ugovoriti kako u ugovoru o zasnivanju glavnog duga, tako i u posebnom ugovoru koji bi bio zaključen između povjerioca i dužnika istovremeno sa glavnim ugovorom ili pak nakon zaključenja glavnog ugovora. Prilikom ugovaranja obaveze plaćanja kamate, po pravilu, ugovara se i *stopa kamate* (kamatna stopa) čija se visina utvrđuje prema visini glavnice i trajanju njenog korištenja i iskazuje u postotku (procentu) ili kvoti (dijelu, razlomku) od glavnog duga. Prema tome, da bi nastala obaveza plaćanja kamate, mora postojati: *valjana glavna obaveza (dug), sporazum odnosno zakonski propis o plaćanju kamate na glavni dug i sporazum o visini stope ugovorne kamate, odnosno propis o visini stope zatezne kamate*. Uslovi moraju biti ispunjeni kumulativno.

²² Vidi čl.313 ZOO

²³ L.Marković, op.cit.str.78

RAZLIKE IZMEĐU OBAVEZE PLAĆANJA KAMATE I NEKIH DRUGIH SLIČNIH OBAVEZA

Ako ovi uslovi nisu ispunjeni neće se raditi o kamati, neko o nekoj drugoj vrsti davanja dužnika koje ima drugačiju pravnu prirodu Tako, na primjer, neće se smatrati kamatom, periodično davanje na ime naknade za upotrebu tuđe individualno određene i nepotrošne stvari, kao što je, na primjer, slučaj sa zakupninom koju plaća zakupac na ime korištenja predmeta zakupa. Obaveza plaćanja zakupnine ima pravnu prirodu glavne obaveze, dok obaveza plaćanja kamate ima prirodu sporedne obaveza čiji je nastanak i postojanje uslovljen postojanjem glavne obaveze.

Ne smatraju se kamatom ni ona periodična davanja u novcu koja se u jednakim iznosima plaćaju u određenom vremenskom periodu, kao što je, na primjer, plaćanje alimentacije, doživotne ili neke druge vremenski ograničene rente.²⁴

Ni anuiteti, kao jednaki i unaprijed određeni novčani iznosi koji sadrže dio glavnog duga i kamata, koji imaju za cilj da u jednom dužem periodu isplate glavni dug, ne smatraju se kamatama.²⁵

Kamatama se ne smatraju ni dividende kao udjeli akcionara (dioniočara) u dobiti privrednog društva.²⁶ Naime, iako su dividende iskazane u procentu od uloženog kapitala koji čine akcije (dionice), one nisu naknada za korištenje toga kapitala kao što je slučaj sa kamatom, već predstavljaju određeni dio akcionara u dobiti koje je konkretno privredno društvo ostvarilo, odnosno njegovu zaradu od uloženog kapitala.

Neće predstavljati kamatu davanja u stvarima različitim od glavnice, davanja u obliku rada, niti davanja koja nisu određena i odmjerena u odnosu na vremenski period korištenja glavnice, nego paušalno.²⁷

Konačno, obavezu plaćanja kamate, treba razlikovati i od nekih drugih obaveza, kao što su **ujam** ili **ušur**²⁸. **Ujam** (ujamak, ujemak, ujem) jeste naknada koju u određenoj količini zamjenljivih i potrošnih stvari (brašno, žito, rakija ili drugo alkoholno piće) plaćaju: *vlasnik žita* - mlinaru za mljevenje žita ili vlasniku vršalice ili kombajna za vršidbu žita; *vlasnik rakije ili drugog alkoholnog pića* - za pečenje rakije. Ujam se plaća i kao *naturalna renta ili porez* za ostvareni prihod od poljoprivrednog zemljišta.

FUNKCIJE KAMATE

Prije svega, kamata je sredstvo za ostvarenje dobiti vlasnika kapitala. Takvu funkciju kamata ima u slučaju kada neko lice, za određeni vremenski period i uz naknadu, stavlja drugome licu, na raspolaganje svoj kapital (na primjer, novac), s ciljem da to lice, po pro-

²⁴ S.Jakšić, op.cit, str.51

²⁵ L.Marković, op.cit.str.76

²⁶ Ibidem

²⁷ S.Jakšić, op.cit.str.51

²⁸ arap. 'ušr, tr.ösur-desetak, deseti dio, ujam, citirano prema B.Klajić, Rječnik stranih riječi A-Ž, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1981, str.1399; M.Vujaklija, Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta Beograd, 1980, str.949

teku određenog vremena, vrati sredstva (kapital) koja su mu stavljena na raspolaganje uvećana za iznos te naknade. U iznesenom primjeru, ugovorena naknada koju strana koja se koristi tuđim kapitalom plaća drugoj ugovornoj strani kao vlasniku kapitala, predstavlja kamatu. Lice koje je drugome stavilo na raspolaganje svoja sredstva, naplaćivanjem ugovorene kamate uvećava svoj kapital odnosno ostvaruje dobit. Primjer za ovakvu funkciju kamate nalazimo u slučaju ugovora o kreditu kada se banka obavezuje da korisniku kredita stavi na raspolaganje određeni iznos novčanih sredstava na određeno ili neodređeno vrijeme, a korisnik kredita se obavezuje da banci plaća ugovorenu *kamatu* i dobijeni iznos novca vrati u vrijeme i na način kako je ugovoreno.²⁹

Kamata ima odštetnu funkciju u slučaju docnje dužnika (*mora solvendi*), jer povjerilac trpi štetu zbog kašnjenja dužnika sa ispunjenjem obaveze. Šteta koju trpi povjerilac zbog docnje dužnika se ogleda u tome što se povjerilac, za svo vrijeme docnje dužnika, nije mogao koristiti svojim novcem.

VRSTE KAMATA

Obaveza da se plati kamata ne nastaje sama za sebe, već samo ako za njen nastanak postoji valjan pravni osnov.

Ako obaveza plaćanja kamate ima osnov u ugovoru (sporazumu) strana u obligaciji, govorimo o **ugovornoj ili konvencionalnoj kamati**. Osim u ugovoru, obaveza plaćanja kamate može imati osnov u samom zakonu. Obaveza plaćanja kamate koja se nameće zakonom naziva se **zakonska kamata**.

Zakon nameće plaćanje kamate u slučaju:

a). zakašnjenja (docnje) sa ispunjenjem glavne obaveze (tzv. zatezne kamate);

b). korištenja tuđeg novca (na primjer, nalogoprimac koji se služio za svoje potrebe novcem koji je primio od nalogodavca, dužan je platiti kamatu po najvišoj dozvoljenoj ugovornoj stopi računajući od dana upotrebe³⁰; banka ili drugi depozitar je dužna da za korištenje deponentovog novca plati kamatu na iznos uloga na štednju, u visini koja je određena aktom banke³¹, a ako ugovorom o ulogu na štednju nije određena stopa kamate, štediša kao deponent ima pravo na kamatu koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge iste vrste)³²

c). trošenja svoga novca za drugoga;

Do obaveze plaćanja kamate će doći kada se neko lice brine o tuđim dobrima pa u tom smislu upotrijebi ili utroši svoj novac. Od momenta kada potroši svoj novac za drugoga, nastaje pravo da se traži povrat onoga što je potrošeno kao i

²⁹ Vidi čl.1065 ZOO

³⁰ Vidi čl.756 ZOO

³¹ Vidi čl.1045 ZOO

³² Vidi čl.399 st.3 ZOO

isplatu kamate na iznos potrošenog novca. Tako, na primjer, u našem pravu, u slučaju kada neko učini izdatak za drugoga ili nešto drugo što je ovaj po zakonu bio dužan učiniti, ima pravo zahtjevati naknadu od njega.³³ Ne propisuje se izričito obaveza plaćanja kamate, ali se pominje „naknada“ koju je dužno platiti lice za koga je izdatak učinjen. Obzirom da je riječ o posebnom slučaju sticanja bez osnova koje je slično plaćanju nedugovanog, sticalac će biti dužan platiti i zateznu kamatu i to: od dana sticanja, ako je u sticanju bio nesavjestan, a inače od dana podnošenja zahtjeva.³⁴

Za razliku od našeg, Njemački građanski zakonik, na primjer, u slučaju bilo kakvog trošenja novca za drugoga, izričito predviđa pravo na zakonsku kamatu.³⁵ Posebno je predviđena je obaveza plaćanja zakonske kamate u slučaju troškova kod ugovora o nalogu³⁶, ugovora o djelu³⁷, nezvanog vršenja tuđih poslova³⁸, za poslove tutora i poslove običnog staraoca.³⁹ Pravo na zakonsku kamatu se ne mora dokazivati u smislu dokazivanja štete i mora se nadoknaditi.⁴⁰

d). kada neko suprotno svojoj obavezi ne uloži tuđi ili zajednički novac (na primjer, stečajni upravnik, staralac, ortak)⁴¹

e) ako je obaveza plaćanja kamate predviđena ugovorom, ali nije ugovorena njena visina, tako da se primjenjuje stopa koja je određena zakonom⁴²,

f) kada jedna od ugovornih strana, nakon raskida dvostranog ugovora vraća novac,

dužna je da plati zateznu kamatu od dana kada je isplatu primila.⁴³

Zakonska može biti i kamata koja je ugovorena, ako nije ugovorena njena stopa. To znači da su strane ugovorile obavezu da se pored glavnice plati i kamata, ali nisu ugovorile koliko će iznositi kamata, odnosno kolika je njena visina. U takvoj situaciji, primjenjuje se stopa kamate koja je propisana zakonom i to: ako su ugovarači pojedinci (fizička lica) - kamatna stopa koja se u mjestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju, a ostalim slučajevima, dakle kada se ugovarači druga lica (na primjer, samo pravna lica ili pak pravna lica s jedne, a pojedinac s druge strane) - kamatna stopa koju banka ili druga bankarska

³³ Vidi čl.218 ZOO

³⁴ Vidi čl.214 ZOO

³⁵ Vidi § 256 NGZ

³⁶ Vidi § 668 NGZ

³⁷ Vidi § 675 NGZ

³⁸ Vidi § 681 NGZ

³⁹ Vidi § 1834 i § 1915 NGZ

⁴⁰ L.Marković, op.cit.str.85

⁴¹ S.Jakšić, op.cit.str.52

⁴² Viodi čl.399 st.3 ZOO

⁴³ Vidi čl.132 st.5 ZOO

organizacija plaća odnosno ugovara za takvu ili sličnu vrstu posla.⁴⁴

ZATEZNA KAMATA (MORATORNA KAMATA, MORATORNI INTERES)

Pojam i osobine zatezne kamate

Do nastanka obaveze plaćanja kamate ne dolazi samo kada se dužnik, u određenom vremenu koristi kapitalom povjerioca, već i kada dužnik kasni sa ispunjenjem novčane obaveze, bez obzira da li obaveza ima osnov u ugovoru ili pak nekoj vanugovornoj obligaciji, te da li je do zakašnjenja u ispunjenju došlo krivicom dužnika ili ne. Ako dužnik kasni sa ispunjenjem nenovčane obaveze, ne mogu se primjeniti zakonske odredbe o obavezi dužnika da plati zatezne kamate. U tom slučaju, strane mogu ugovoriti plaćanje zatezne kamate. Zbog toga je nužno utvrditi da li se u konkretnom slučaju radi o novčanoj ili nenovčanoj obligaciji. Neke obligacije nemaju karakter novčanih, sve dok se u njih ne pretvore. Takav slučaj će biti, na primjer, kada neko pretrpi štetu na imovinskim ili neimovinskim dobrima. Obaveza da se takva šteta nadoknadi nastaje već u trenutku nastanka štete, ali ona još nema karakter novčane obaveze sve dok radnjom popravljjanja štete ili sudskom odlukom bude utvrđena i iskazana u novcu u obliku određenog broja novčanih jedinica. Prema tome, šteta koja je nastala, bila ona materijalna ili nematerijalna, u trenutku nastanka, nije izražena u novcu. Ona će biti izražena u novcu tek kada bude učinjen novčani izdatak u cilju njenog namirenja, odnosno kada sud u svojoj odluci odredi koliki broj novčanih jedinica dužnik treba dati povjeriocu na ime njene naknade.

Novčana obligacija je samo ona koja ima za predmet predaju određenu svote novca izražene u određenom broju novčanih jedinica, stim da ove obligacije imaju u vidu samo novac koji je u opticaju bez obzira da li se radi o domaćem ili stranom novcu. Novac koji nije u opticaju ima samo numizmatičku⁴⁵ vrijednost. Takav novac ne predstavlja opšti ekvivalent razmjene u smislu zakonskog sredstva plaćanja, pa se stoga tretira kao i svaka druga stvar. Ugovor kojim se razmjenjuje novac koji nije u opticaju za druge stvari nije ugovor o kupoprodaji (kod kojeg cijena mora biti izražena u novcu), već ugovor o razmjeni.

Zakonodavac propisuje posebno imperativno pravilo za slučaj kada dužnik novčane obaveze kasni sa njenim ispunjenjem. Kada dužnik kasni sa ispunjenjem obaveze, kaže se da „zateže“ sa njenim izvršenjem. Otuda se za pojam kamate koje zakonodavac propisuje za slučaj zakašnjenja dužnika u ispunjenju obaveze i to naročito one novčane, upotrebljava sintagma „zatezne kamate“. Glagol „zatezati“ se u ovom slučaju upotrebljava u značenju zakašnjenja u izvršenju obaveze. U slučaju kašnjenja dužnika sa ispunjenjem novčane obaveze, povjerilac trpi štetu u periodu od dospelosti obaveze do trenutka njenog ispunjenja. Naime, da je od dužnika dobio ispunjenje novčane obaveze o dospelosti, dužnik je mogao već od toga trenutka novcem raspolagati i od njega ubirati plodove. Kako se to nije desilo, već je dužnik kasnio sa isplatom novčane obaveze, povjerilac je oštećen za cijeli period u kojem je onemogućen da raspoláže svojim novcem i to najmanje za iznos koji bi dobio da je u navedenom periodu novac držao na štednji.

⁴⁴ Vidi čl.399 st.3 ZOO

⁴⁵ grč. *nomisma* – kovanica; Numizmatika je posebna vrsta nauke koja se bavi, pored ostalog i izučavanjem starog i savremenog kovanog novca kao predmetima od istorijskog, kulturnog i umjetničkog značenja- citirano prema: <https://sites.google.com/site/unfpsb/numizmatika>

U cilju obeštećenja povjerioca i u cilju istovremenog sankcionisanja dužnika zbog toga što je kasnio sa ispunjenjem obaveze, građanski zakonici koji su se primjenjivali u Bosni i Hercegovini⁴⁶ i drugim jugoslovenskim zemljama,⁴⁷ propisivali su obavezu plaćanja kamate (interesa) zbog docnje dužnika. Na isti način je postupljeno i važećem Zakonu o obligacionim odnosima, jer zakonodavac predviđa da će dužnik, u slučaju zakašnjenja u ispunjenju novčane obaveze, pored glavnice platiti i kamatu po stopi utvrđenoj „saveznim“ zakonom.⁴⁸

Kamata koju je dužnik dužan platiti zbog zakašnjenja u ispunjenjenju novčane obaveze naziva se **zatezna kamata ili moratorna kamata ili moratorni interes**. Obaveza plaćanja zatezne kamate nastaje na osnovu zakona. Zakonski propis koji ustanovljava obavezu plaćanja kamate zbog zakašnjenja u ispunjenjenju novčane obaveze je imperativne prirode, dakle prinudni propis koji se neposredno primjenjuje.⁴⁹ Pravo povjerioca na zateznu kamatu neposredno izvire iz samog zakona, pa stoga povjerilac ovo pravo ne mora posebno ugovarati. Zbog prinudnog karaktera norme o pravu na zateznu kamatu, ugovorne strane to zakonsko pravo povjerioca ne mogu isključiti, tako što bi ugovorili da u slučaju zakašnjenja dužnika sa ispunjenjem novčane obaveze, povjerilac nema pravo na zateznu kamatu. Izneseno rezonovanje je prihvaćeno u pravnoj nauci⁵⁰ i sudskoj praksi.⁵¹ Međutim, polazeći od toga da svako može slobodno raspolagati svojim stečenim pravom i povjerilac koji je, po samom zakonu, stekao pravo na zateznu kamatu, može to svoje pravo koristiti ili ne koristiti, odnosno tražiti ili ne tražiti od dužnika isplatu zatezne kamate. Eventualni sporazum ugovornih strana kojim se povjerilac odriče od svoga već stečenog prava da od dužnika zahtjeva isplatu zatezne kamate bio bi dozvoljen.⁵² Po našem mišljenju, povjerilac se, međutim, ne bi mogao unaprijed, odnosno prije nastanka njegovog prava na zakonsku zateznu kamatu, odreći toga svoga prava.

Zatezne kamate i zabrana antocizma (anatocizmus, usurae usurarum)

Kao i kod ugovornih i kod zateznih kamata, zabranjeno je obračunavanje kamate na kamatu tj. tzv. anatocizam. Zbog toga zakonodavac propisuje: „*Na dospelu, a neisplaćenu ugovornu ili zateznu kamatu, kao i na druga dospela povremena novčana davanja ne teče zatezna kamata, izuzev kada je to zakonom određeno.*“⁵³

⁴⁶ „Šteta koju dužnik prouzroči svome vjerovniku time, što je zatezao platiti ugovorenu dužnu glavnicu, naknađuje se kamatama koje su u zakonu ustanovljene.“ (§ 1333 AGZ u vezi sa § 995 AGZ)

⁴⁷ Vidi § 823 SGZ

⁴⁸ Vidi čl.277 st.1 ZOO

⁴⁹ Vidi čl.277 st.1 ZOO

⁵⁰ Tako i I.Jankovec, „Pravni aspekti novčanih obaveza“, JP Službeni list SCG, Beograd, 2003, str.132

⁵¹ Vidi odluku Višeg privrednog suda Srbije br.Pž-1773/86 od 07.05.1986 godine objavljenu u časopisu „Informator“ br.3412, Zagreb, 10.11.1986 godine, str. br.5 i odluku istoga suda br.Pž-392/87 od 27.01.1987 godine objavljenu u časopisu „Privredno-pravni priručnik“, br.7/87, str.61.

⁵² Tako i I.Jankovec, op.cit. str.132; Vidi i odluku Vrhovnog suda SR Crne Gore br. Pž-6/89 od 31.01.1989 godine objavljenu u časopisu „Sudska i upravna praksa“ br.4/95, str.175 – citirano prema I.Jankovec, op.cit. str.132, bilješka br.45

⁵³ Vidi čl.279 st.1 ZOO

Dospjela povremena novčana davanja su, na primjer, obaveza naknade štete u vidu novčane rente, obaveza izdržavanja i druge.

Odstupanja od pravila zabrane anatocizma u slučaju zatezne kamate moraju biti zakonom predviđena, kao što je slučaj sa kreditnim poslovanjem banaka i bankarskih organizacija, jer je zakonom određeno da se navedeno pravilo na njih ne odnosi.⁵⁴

Odstupanje od zabrane anatocizma zakonodavac posebno predviđa za slučaj kada je sudu podnesen zahtjev za isplatu kamate, bilo da je ona zatezna ili ugovorna. Za takav slučaj zakonodavac propisuje da se na iznos neisplaćene kamate može zahtijevati zatezna kamata od dana kada je sudu podnesen zahtjev za njenu isplatu.⁵⁵ Iako se to u zakonskoj normi kojom se ovo odstupanje predviđa ne pominje, ovo odstupanje se odnosi i na druga dospjela povremena potraživanja.

Ograničenje toka zateznih kamata u obligacionom pravu Republike Srpske

Pravilo da kamate prestaju teći kada svota dospjelih, a neisplaćenih kamata dostigne glavnica, nakon disolucije SFRJ, ponovo dobija na značaju u pravu Republike Srpske i to nekoliko godina nakon što je u navedenom entitetu donesen Zakon o visini stope zatezne kamate.

Za razliku od većine drugih zakonodavnih rješenja, pa i onog u Federaciji Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj se propisuje maksimalni iznos zateznih kamata obračunatih na iznos glavnog duga čime se ograničava tok zateznih kamata. Naime, juna mjeseca 2006 godine, u Republici Srpskoj je noveliran postojeći zakon kojim se uređuje visina stope zatezne kamate i način njenog obračunavanja utoliko što se propisuje da „iznos obračunate zatezne kamate ne može biti veći od glavnog duga.“⁵⁶ Naravno, ovaj propis se odnosi samo na zatezne kamate, što bi značilo da iznos obračunate ugovorne kamate može preći iznos glavnog duga.

Šta je rukovodilo zakonodavca da na ovaj način, djelimično, uvede ograničenje toka kamata nakon što iste dostignu glavnica i to samo u pogledu tzv.zateznih kamata, teško je razabrati, ako se uzmu u obzir gore izneseni razlozi zbog kojih je to učinio donosilac Zakona o obligacionim odnosima. Propisivanjem da iznos obračunate zatezne kamate ne može biti veći od glavnog duga u uslovima sve češćih ekonomskih i političkih kriza u svijetu i sve veće ekonomske nestabilnosti koja pogađa i najrazvijenije zemlje u svijetu, pogoduje se nesavjesnim dužnicima da svoje obaveze, bez ozbiljne i efikasne građansko-pravne sankcije, ne izvršavaju na vrijeme ili da ih, odlažući njihovo izvršenje za duži vremenski period, minimiziraju do potpunog obezvredivanja. Na ovaj način se projektuju enormne štete povjericima i društvu u cjelini. Zbog toga vjerujemo, da će zakonodavac, u interesu prave sigurnosti, *de lege ferenda*, preispitati postojeće zakonsko rješenje.

⁵⁴ Vidi čl.400 st.3 ZOO

⁵⁵ Vidi čl.279 st.2 ZOO

⁵⁶ Vidi čl.1 Zakona o dopuni Zakona o visini stope zatezne kamate (Službeni glasnik Republike Srpske br. 52/06), odnosno čl.4b Zakona o visini stope zatezne kamate (Službeni glasnik Republike Srpske br.19/ 2001, 52/06 i 103/08)

Funkcije zatezne kamate

Zatezna kamata ima više funkcija. Prije svega, pomoću zatezne kamate se povjeriocu obezbjeđuje naknada za štetu koju je pretrpio zbog činjenice što bez svoje krivice nije bio u mogućnosti da koristi vlastiti novac i na taj način ostvari određeni dobitak. Navedeni dobitak povjerilac je mogao ostvariti na razne načine, kako ulaganjem novca na štednju ili pak na neki drugi način (davanjem novca u zajam sa kamatom i slično).

Zatezna kamata ima i funkciju plaćanja naknade za rizik kojem je povjerilac bio izložen zbog docnje dužnika. Pored navedenih funkcija kamata ima i funkciju zaštite povjerioca od smanjenja kupovne moći novca.⁵⁷

Obim ili visina obaveze plaćanja zatezne kamate (kamatna stopa) se određuje posebnim zakonom kojim se propisuju parametri za izračunavanje visine stope zatezne kamate.⁵⁸

Od kada teku zatezne kamate ?

Odgovor na pitanje od kada teku zatezne kamate zavisi o toga da li konkretna novčana obaveza potiče iz ugovornog ili vanugovornog odnosa.

Ukoliko novčana obaveza ima osnov u ugovoru, zatezna kamata počinje da teče počev od prvog dana po proteku ugovorenog ili zakonom određenog roka za njeno ispunjenje (dospjelosti), a prestaje teći kada istekne dan u kojem je izvršeno plaćanje. Kada će se smatrati da je plaćanje izvršeno, a time i novčana obaveza ispunjena, zavisi od toga da li se plaćanje vrši preko banke ili druge organizacije kod koje se vodi račun povjerioca ili preko pošte. U prvom slučaju, ako se plaćanje vrši preko banke ili druge organizacije kod koje se vodi račun povjerioca, a ugovorne strane nisu odredile što drugo, smatraće se da je dug izmiren kada banci, odnosno organizaciji kod koje vodi račun, stigne novčana doznaka u korist povjerioca ili nalog (virman) dužnikove banke odnosno organizacije da odobri račun povjerioca iznos označen u nalogu.⁵⁹

Ako je ugovoreno da se novčana obaveza ima izvršiti plaćanjem preko pošte važi pretpostavlja da su se stranke saglasile da je uplatom dužnog iznosa pošti dužnik izmirio svoju obavezu prema povjeriocu, a ako ovakav način plaćanja nije ugovoren, dug je izmiren kada povjerilac primi novčanu doznaku.⁶⁰

Konačno, ako je posebnim propisom ili ugovorom predviđeno plaćanje čekovnom uputnicom na određeni račun, pretpostavlja se da su se strane saglasile da je isplata izvrše-

⁵⁷ I.Jankovec, op.cit. str.132

⁵⁸ Vidi Zakon o visini stope zatezne kamate (Službeni glasnik Republike Srpske, br.19/ 2001, 52/06,103/08) ; Zakon o visini stope zatezne kamate (Službene novine Federacije BiH br.27/1998 i 51/01), Zakon o visini stope zatezne kamate na neizmirena dugovanja (Službene novine Federacije BiH, br. 56/ 2004; 68/04,29/05, 48/11), Zakon o visini stope zatezne kamate na javne prihode (Službene novine Federacije BiH br. 48/2001, 52/01, 42/06, 28/13, 66/14, 86/15); Zakon o visini stope zatezne kamate (Sl. glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 2/2002 i 25/08)

⁵⁹ Vidi čl.318 st.1 ZOO

⁶⁰ Vidi čl.318 st.2 ZOO

na onda kada dužnik uplati dužni iznos čekovnom uputnicom u korist označenog računa.⁶¹

Ukoliko nije bilo ugovoreno kada dospjeva obaveza dužnika, zatezna kamata počinje da teče kada povjerilac pozove dužnika da plati novčanu obavezu, jer se smatra da je dužnik u docnji od dana kada ga je povjerilac pozvao na ispunjenje obaveze.⁶² Na ispunjenje obaveze povjerilac može pozvati dužnika na više načina, dakle, usmeno, pismeno, vansudskom opomenom ili započinjanjem nekog postupka čija je svrha da se postigne ispunjenje obaveze. Početak toka zatezne kamate se dakle vezuje za docnju dužnika.

Raskid ugovora i početak toka zatezne kamate

Kada dođe do *raskida dvostrano-obaveznog ugovora*, strana koja vraća novac koji je primila na ime ispunjenja ugovorne obaveze druge strane (bez obzira da li je riječ o dje-limičnoj uplati (predujam, avans) ili uplati cjelokupnog iznosa, dužna je da plati zatezne kamate od dana kada je isplatu primila, bez obzira na to da li je za raskid ugovora kriva ili nije.⁶³ Ovo zakonsko pravilo je potvrda zaključka da se zatezna kamata ne plaća samo u slučaju zakašnjenja u ispunjenju novčane obaveze, nego i u drugim slučajevima kada se tuđi novac, u određenom vremenskom periodu, iz bilo kojeg razloga nalazio u nečijoj imovini. U periodu od prijema novca do njegovog vraćanja, lice koje je primilo novac i u čijoj se imovini novac nalazio u tom periodu, koristilo je tuđi novac, odnosno, skrivljeno ili neskrivljeno je onemogućavalo njegovog stvarnog vlasnika da ga koristi.⁶⁴ To je bio razlog, zbog čega je zakonodavac propisao da lice koje vraća novac ima obavezu da plati zateznu kamatu od dana kada je isplatu primilo.⁶⁵

Međutim, u našoj sudskoj praksi i pravnoj nauci, nailazimo i na drugačije rezonovanje. Naime, na dati predujam kamata ne teče, ali će teći ako pravni posao za koji je dat avans nije izvršen (ugovor o prodaji, ugovor o djelu). Ako ugovor, zbog toga, bude raskinut, kupac, odnosno naručilac posla, imaju pravo na zateznu kamatu tek od dana raskida ugovora.⁶⁶

Avans i početak toka zatezne kamate

Ako je kupac bio u obavezi da položi predujam, pa potom dođe do raskida ugovora o prodaji njegovom voljom, on neće imati pravo na kamatu od dana uplate predujma, već od dana kada je prodavac zapao u docnju u pogledu obaveze vraćanja predujma.⁶⁷ Prema

⁶¹ Vidi čl.318 st.3 ZOO

⁶² Vidi čl.324 st.2 ZOO

⁶³ Vidi čl.132 st.5 ZOO; Vidi u sudske odluke br. Pž.3328/88 od 29.08.1989; Rev.2458/92 od 04.03.1993; II Rev.27/90 od 24.05.1990; Rev.2796/91 od 11.03.1992; Pž.2870/93 od 21.12.1993; II Rev.18/87 od 12.03.1987 i Pž1824/89 od 07.11.1989 godine čiji su apstrakti objavljeni kod V.Gorenc, *Zakon o obveznim odnosima s komentarom*, Zagreb, 1998, str.177

⁶⁴ Tako i Lj.Milošević u: „*Komentar Zakona o obligacionim odnosima*“ I Knjiga, II izdanje, Savremena Administracija“, Beograd, 1983, str.967

⁶⁵ Vidi čl.132 st.5 ZOO

⁶⁶ M.Petrović : *Cena i kamata-posebno kod ugovora o prodaji*- Zbornik radova: „Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima“ Republički sekretarijat za pravosuđe i opštu upravu SR Srbije i Savez udruženja pravnika SR Srbije, str.272,

⁶⁷ Vidi presudu Višeg privrednog suda Hrvatske br. Pž.628/78 od 18.04.1978 godine – citirano prema Lj.Milošević u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima...*, str.968

jednoj sudskoj odluci⁶⁸, zatezna kamata na predujam koji je dat prije zaključenja ugovora koji kasnije nije zaključen, počinje teći osmog dana od isteka roka za zaključenje ugovora.⁶⁹

Zatezna kamata i nemogućnost ispunjenja

I kada je obligacija prestala usljed nemogućnosti ispunjenja, a jedna strana je ispunila svoju obavezu (na primjer, kupac je platio cijenu za individualno određenu satvar, a prodavac je nije isporučio jer je predmet propao uništenjem), plaćena prodajna cijena se treba vratiti, te platiti zatezna kamata počev od dana prijema uplate do dana vraćanja glavnog duga (prodajne cijene).⁷⁰

Zatezna kamata u slučaju cesije, preuzimanja duga i kompenzacije

U slučaju ugovora o cesiji, sa potraživanjem, prelaze na cesionara i sporedna prava uključujući tu i pravo na kamatu,⁷¹ bila ugovorna ili zakonska. Važi zakonska prezumpcija da su uz glavno potraživanje ustupljene dospelje, a neisplaćene kamate.⁷²

Ako o kamatama koje su dospjele do dana ustupanja u ugovoru nije ništa utanačeno, pretpostavlja se da su prenesene na novog povjerioca (cesionara).⁷³

Preuzimatelj duga ne odgovara za kamate koje su dospjele do preuzimanja, osim ako drugačije nije ugovoreno.⁷⁴

Zatezna kamata teče od dana kada je dužnik pao u zakašnjenje pa do dana ispunjenja ili prestanka obaveze na neki drugi način. Obzirom da obaveza prestaje ispunjenjem, kao i u drugim slučajevima kada je to zakonom predviđeno⁷⁵, tako i *u slučaju prebijanja ili kompenzacije* dolazi do prestanka obaveze. Naime, do kompenzacije će doći samo ako su obaveze koje se stavljaju u kompenzaciju uzajamne, istovrsne i dospjele. Međutim do kompenzacije ne dolazi odmah kad se za to steknu uslovi, već je potrebno da jedna strana izjavi drugoj da vrši kompenzaciju. Tek nakon te izjave smatra se da je kompenzacija nastala onoga trenutka kada su se za to stekli uslovi.⁷⁶

„Kod kompenzacije dugovanja i potraživanja kamata se računa od dana dospelosti tražbine do dana dospelosti protivtražbine⁷⁷ i analogno tome, ko pre izvrši kompenzacio-

⁶⁸ Vidi presudu Vrhovnog Privrednog suda Jugoslavije br.SI-1106/64 – citirano prema M.Petrović, op.cit. str.272

⁶⁹ M.Petrović, op.cit str.272

⁷⁰ Vidi presudu Višeg privrednog suda Srbije br.Pž.152/87 od 21.01.11987 godine, Privredno-pravni priručnik br.10/87, str.56

⁷¹ Vidi čl.437 st.1 ZOO

⁷² Vidi čl.473 st.3 ZOO kao i odluku Privrednog suda Hrvatske Pž.3097/93 od 18.05.1993 godine, Praxis br.1/61 – citirano prema A.Eraković, I.Crnić, J.Crnić, *Kamate...*, str.39

⁷³ Vidi odluku Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske br.Pž.439/94 od 15.09.1994 godine, Zbirka br.3/30 - citirano prema A.Eraković, I.Crnić, J.Crnić, *Kamate...*, str.39

⁷⁴ Vidi čl.449 st.2 ZOO

⁷⁵ Vidi čl.295 st.1 ZOO

⁷⁶ Vidi čl.337 st.2 ZOO

⁷⁷ Vidi presudu Vrhovnog Privrednog suda Jugoslavije br.SI-925/70 – citirano prema M.Petrović, op.cit. str.272

nu isporuku ima pravo na zakonsku kamatu dok drugi ne izvrši svoju.⁷⁸

Zatezne kamate na potraživanja koja su stavljena u kompenzaciju teku do trenutka kada su se stekli uslovi za kompenzaciju. Od trenutka kada je došlo do prebijanja potraživanja (kompenzacije) kamate više ne teku jer se kompenzacijom ugasilo glavno potraživanje, a samim tim i kamate kao sporedno potraživanje. „U slučaju prestanka obaveze prijebijem, zatezne kamate ne teku do trenutka kada je jedna strana izjavila drugoj da vrši prijebij, već do trenutka kada su se stekli uvjeti za prijebij, jer su obaveze prestale u tom trenutku.“⁷⁹

Kamate na potraživanja po osnovu mjenice

Po osnovu mjenice, imalac mjenice ima pravo na kamate koje su određene u mjenici, kao i zatezne kamate po stopi koja je propisana zakonom.

Zatezne kamate koje nisu uključene u mjeničnu svotu imalac mjenice može tražiti samo u redovnoj parnici od dužnika s kojim je u dužičko-povjerilačkom odnosu, stim da kamate po osnovu mjenice i kamate na potraživanje iz dužničko-povjerilačkog odnosa ne mogu zajedno preći najviši iznos zakonom dozvoljene kamate.⁸⁰

„Na indosatara mogu preći samo ona prava i u onom obimu kako su navedena u mjenici, a sva prava izvan mjenice, dakle i kamate koje nisu obračunate i uračunate u svotu glavnice navedene u mjenici, indosiuranjem mjenice ne prelaze na indosatara.“⁸¹

„Poverilac koji je indosirao menicu pre njene dospelosti ima pravo na kamatu samo za vreme od isteka roka od 15 dana od nastanka dužničko-poverilačkog odnosa do dana plasiranja menice.“⁸²

Zatezna kamata i renta

Slučaj obaveze plaćanja kamate koja izvire neposredno iz zakona postoji i kada dužnik ima obavezu da plaća oštećenom (povjeriocu) novčanu rentu bilo da je renta određena doživotno ili za određeni vremenski period.⁸³

Naime, u slučaju kada dužnik ne pruži obezbjeđenje koje na zahtjev oštećenog korisnika rente odredi sud, oštećeni kao korisnik rente ima pravo da zahtjeva da mu se umjesto

⁷⁸ Vidi presudu Vrhovnog Privrednog suda Jugoslavije br.SI-897/70 – citirano prema M.Petrović, op.cit. str.272

⁷⁹ Vidi odluku Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske br.Pž.168/95 od 21.02.199 godine, Zbirka br.3/23 - citirano prema A.Eraković, I.Crnić, J.Crnić, *Kamate...*, str.40

⁸⁰ Vidi Načelni stav usvojen na Zajedničkoj sjednici Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda održanoj 06 i 07.novembra 1985 godine objavljen u Pregledu sudske prakse br.29 - citirano prema A.Eraković, I.Crnić, J.Crnić, *Kamate...*, str.43

⁸¹ Vidi zaključak sjednice Građanskog odjela Vrhovnog suda SR Hrvatske od 27.02.1974 godine – citirano prema A.Eraković, I.Crnić, J.Crnić, *Kamate...*, str.43

⁸² Vidi Načelni stav usvojen na Zajedničkoj sjednici Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda održanoj 06 i 07.novembra 1985 godine objavljen u knjizi A.Radovanova, Načelni stavovi i zaključci, “Pravo” Novi Sad, 1996, str.33 t.39

⁸³ Vidi čl.188 ZOO

rente isplati jedna ukupna svota, odnosno da mu se preostala naknada u vidu rente isplati odjednom (tzv.kapitalizirana renta). Dužnik koji je imao obavezu da u takvom slučaju isplati rentu vidu jedne ukupne svote, ima pravo da od povjerioca zahtjeva kamatu na isplaćeni iznos, obzirom da je, umjesto da obroke rente plaća periodično u toku jednog dužeg vremenskog perioda, odmah i odjednom isplatio cijeli dug. „Kao što poverilac ima pravo na kamatu kada dužnik zakasni sa ispunjenjem obaveze, tako i dužnik ima pravo na kamatu ako pre vremena izvrši svoju obavezu.“⁸⁴ Kamate koje bi se odbijale od ukupne svote bi bile one kamate koje bi tekle za vrijeme plaćanja rente da je ukupna svota koja se isplaćuje bila uložena kao kapital kod banke.⁸⁵

Zatezna kamata i sticanje bez osnova

Zatezna kamata se duguje u slučaju kada se vraća novac po pravilima o sticanju bez osnova.⁸⁶

Kada se vraća ono što je stečeno bez osnova, a predmet sticanja je novac, pored toga što se moraju vratiti i plodovi, mora se platiti i *zatezna kamata*. Ako je sticalac nesavjestan, zatezna kamata teče od dana sticanja do dana vraćanja stečenog bez osnova od uslovom da je sticalac postao nesavjestan sa danom sticanja, a ako je postao nesavjestan nakon toga dana, onda je dužan platiti kamate od dana nastanka nesavjesnosti. Ako je sticalac bio savjestan u sticanju, zatezna kamata teče od dana podnošenja zahtjeva za vraćanje stečenog bez osnova pa do dana vraćanja.

Zatezna kamata i zakonska subrogacija

Kada isplati naknadu iz osiguranja, prelaze na osiguravača, do visine isplaćene naknade, sva osiguranikova prava prema licu koje po ma kom osnovu odgovorno za štetu (subrogacija osiguravača)⁸⁷. Pod osiguranikovim pravima se podrazumjeva kako njegovo glavno potraživanje, tako i potraživanje kamate na iznos glavnog duga. Od trenutka isplate naknade osiguraniku, odgovorno lice, kao i njegov osiguravač od odgovornosti nalaze se u docnji premaosiguravaču koji je namirio štetu oštećenom, pa su stoga i u obavezi da mu plate zateznu kamatu na iznos plaćenog. Kamata teče i obračunava se od dana kada je osiguravač platio štetu svome osiguraniku (oštećenom), pa do dana kada odgovorno lice plati osiguravaču novčani iznos glavne obaveze koji je ovaj isplatio svome osiguraniku.

Kada plati dug glavnog dužnika na jemca prelazi pravo da od glavnog dužnika potražuje ono što je platio za njegov račun, uključujući tu i pravo da od njega zahtjeva isplatu kamata računajući iste od dana isplate (zakonska subrogacija).⁸⁸ Jemac je taj koji ima pravni interes da obaveza za koju je jemčio bude ispunjena. Zbog toga na njega, u trenutku isplate, po samom zakonu prelazi pravo da od dužnika traži povrat plaćenog uključujući tu i kamatu koja teče od dana isplate glavnog duga. Od trenutka isplate od strane jemca, glavni dužnik se u odnosu na njega nalazi u docnji, pa je stoga i dužan da plati zateznu kamatu (kamatu zbog zakašnjenja) koja teče od dana plaćaja duga od strane jemca.

⁸⁴ Lj.Milošević u: „*Komentar Zakona o obligacionim odnosima*...str.967

⁸⁵ Ibidem

⁸⁶ Vidi čl.214 ZOO

⁸⁷ Vidi čl.939 st.1 ZOO u vezi sa čl.300 ZOO

⁸⁸ Vidi čl.1013 st.1 ZOO u vezi sa čl.300 ZOO

Kamata na povremena novčana davanja

Pod povremenim novčanim davanjima podrazumjevamo kako ona koja su unaprijed poznata (zakupnina), tako i ona potraživanja koja se povremeno obračunavaju (na primjer, upotreba telefona, toplotne ili električne energije i slično).

Tako, na primjer, zakupnina kao potraživanje je unaprijed poznata jer je, po pravilu, određena ugovorom. Zakupnina se, saglasno ugovoru, može obračunavati i plaćati u određenim vremenskim intervalima (ratama) ili odjednom, ali je, po pravilu, poznato koliko zakupnina iznosi i kada dospjeva. U takvim slučajevima, pa čak i kada se zakupnina plaća povremeno, u određenim vremenskim intervalima (ratama) nije problem odrediti trenutak kada dužnik pada u docnju kao parametar za zaključak od kada teče kamata.

Nasuprot ovakvim potraživanjima odnosno obavezama kod kojih je poznato koliko ista iznose bilo da se plaćaju povremeno ili odjednom, postoje potraživanja odnosno obaveze koje se takođe dospjevaju i obračunavaju se povremeno, ali kod kojih nije unaprijed poznato koliko iznose, jer njihov iznos zavisi od obima i vremena korištenja usluge. Takav je slučaj sa potraživanjima koja proističu iz upotrebe električne ili toplotne energije, telefona i slično koja dospjevaju i obračunavaju se povremeno, godišnje ili u kraćim vremenskim intervalima. U slučaju ovakvih povremenih dospjelih novčanih davanja, zakonodavac propisuje da zatezna kamata teče od dana kada je sudu podnesen zahtjev za njihovu isplatu.⁸⁹ U pravnoj nauci⁹⁰ je opravdano prigovarano ovakvom zakonskom rješenju i to iz razloga što se od dužnika (na primjer, telefonskog pretplatnika, primj. autora), zaista ne može zahtjevati da sam izračuna koliko je impulsa potrošio, tako da on ne zna koliko duguje prije nego što je primio račun za takvu uslugu. On će u takvom slučaju biti dužan da plati dug u ugovorenom ili uobičajenom roku od dana obavještenja o dugu, ako to ne učini u navedenom roku, dospjeće u docnju sa plaćanjem navedenog duga, pa je opravdano da mu se od tog dana obračunava zatezna kamata, a nikako od dana podnošenja tužbe kao dana kada je sudu podnesen zahtjev za isplatu duga.⁹¹

Zatezne kamate na novčanu naknadu štete

Kada govorimo o zateznim kamatama na novčanu naknadu štete, mislimo o kamatama koje se imaju platiti na iznos naknade materijalne i nematerijalne štete. Povodom pitanja od kada teku zatezne kamate na novčanu naknadu materijalne ili nematerijalne štete, u pravnoj nauci i sudskoj praksi, izneseno je više različitih odgovora, pa ćemo o svakom od njih ponešto reći u daljnim izlaganjima.

Zatezne kamate na naknadu materijalne štete

Ako se pođe od zakonskog rješenja u pogledu trenutka dospelosti obaveze naknade štete, oštećenom pripadaju zatezne kamate od trenutka nastanka štete jer se prema tom trenutku ravna dospelost navedene naknade.⁹² Dakle, ako štetnik ne isplati oštećenome pripadajuću naknadu štete odmah nakon nastupanja štete, dospjeva u docnju sa ispunjenjem takve obaveze, što znači da će od toga trenutka (trenutka nastanka štete) početi da

⁸⁹ Vidi čl.279 st3 ZOO

⁹⁰ I.Jankovec, op.cit., str.138

⁹¹ Ibidem

⁹² Vidi čl.186 ZOO

teče zatezna kamata na iznos naknade štete, ali samo ako dužnik zahtjeva da se novčani iznos naknade štete obračuna prema cijenama koje su važile u trenutku nastanka štete.

Međutim, ako bi oštećeni naknadu štete zahtjevao sudskim putem (što će biti najčešći slučaj obzirom da štetnik, po pravilu, ne želi odmah i dobrovoljno da plati štetu koju oštećeni potražuje), sud će visinu štete odrediti prema cijenama koje važe u vrijeme donošenja sudske odluke, osim u slučaju kada zakon naređuje što drugo.⁹³

Zakonodavac je propisao da će se visina štete odmjeriti prema cijenama u vrijeme sudske odluke kako bi se oštećeni doveo u ono stanje u kojem bi se nalazio da nije bilo štetne radnje ili propuštanja,⁹⁴ a time, ujedno, ostvarila i svrha naknade štete.⁹⁵ Na ovaj način oštećeni je, za vrijeme od nastanka štete do donošenja sudske odluke, odmjeravanjem štete po cijenama koje važe u trenutku donošenja sudske odluke, zaštićen od inflatornih kretanja, dakle od štete koju bi pretrpio da je u navedenom periodu došlo do smanjenja vrijednosti novca.

Za period od dana nastanka štete do donošenja sudske odluke, oštećenom bi se mogao priznati samo dio zatezne kamate koji prelazi stopu rasta cijena na malo i to ne kao kamatu, već kao naknadu štete. Kada ovaj iznos bude isplaćen oštećenom on će biti oštećen zbog nekorištenja novca koji mu je odgovorno lice sa zakašnjenjem platilo. Ako bi se pak oštećenom, za period nastanka štete do presuđenja, priznao onaj dio zatezne kamate koji odgovara stopi rasta cijena na malo, došlo bi do tzv. dvostruke valorizacije štete i to kroz visinu same štete, obzirom da je suđeno po cijenama koje važe u vrijeme donošenja sudske odluke, ali i kroz zateznu kamatu obračunatu od nastanka štete do presuđenja, na što se opravdano ukazivalo kako u sudskoj praksi⁹⁶, tako i u pravnoj nauci.⁹⁷

To je bio razlog da se na 33 zajedničkoj sjednici Saveznog suda, vrhovnih sudova republika i autonomnih pokrajima i Vrhovnog vojnog suda od 29.05.1987 godine zauzme Načelni stav koji glasi: „*Zatezne kamate na naknadu nenovčane materijalne štete dosuđene u novcu prema cenama u vreme presuđenja teku od dana donošenja prvostepene presude kojom je visina naknade određena.*“

„*Ako je oštećeni sam otklonio štetu pre donošenja sudske odluke, zatezna kamata teče od dana kada je šteta otklonjena, odnosno kada su učinjeni troškovi radi otklanjanja štete*“⁹⁸

Nakon što sam otkloni štetu, oštećeni više ne može da ostvaruje kamatu na iznos koji je platio radi otklanjanja štete stavljanjem novca na štednju, pa mu stoga zakon priznaje

⁹³ Vidi čl.189 st.2 ZOO

⁹⁴ Vidi presudu Vrhovnog suda Vojvodine br. Rev.703/87 od 26.08.1987 godfine, Informator Zagreb, r.3515 od 14.05.,1987 godine str. br.5,- citirano prema I.Jankovec, op.cit. str.139, bilješka 88

⁹⁵ Vidi čl.185 st.1-4 ZOO

⁹⁶ Vidi odluku Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine br.Rev.577/88 od 12.08.1988 godine objavljenu u časopisu “Osiguranje udruženog rada” br.4/89 str.74

⁹⁷ I. Jankovec, Pravni aspekti... , str.139

⁹⁸ A.Radovanov, “*Načelni stavovi i pravni zaključci Saveznog suda, Vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda (1975-1995)*”, “Pravo”, Novi Sad, 1996, t.90, str.96-98

pravo da od trenutka otklanjanja štete, od štetnika zahtjeva kamatu na iznos koji je platio.⁹⁹

U pravnoj teoriji postoji i mišljenje da oštećeni, ako sam otkloni štetu, ima pravo na zateznu kamatu na iznos štete počev od dana nastanka štete¹⁰⁰ do isplate i to iz razloga što se izražava stav da je štetnik kao dužnik, danom nastanka štete pao u docnju, dakle mnogo ranije nego što je sam otklonio štetu, pa mu iz tog razloga treba priznati kamatu od dana nastanka štete. Smatramo da mišljenje prema kojem oštećeni ima pravo na naknadu štete od dana nastanka štete nije pravilno, ako se ima u vidu karakter obaveze naknade štete. Naime, obaveza naknade štete koja je u trenutku prouzrokovanja dospjela, u svom izvornom obliku, predstavlja nenovčanu obavezu. Ovakva nenovčana obaveza naknade štete tek treba da dobije svoj novčani oblik i to: bilo na način *da oštećeni sam otkloni štetu* (na primjer, plati cijenu popravke oštećene stvari), ili *da štetnik i oštećeni o tome postignu poseban sporazum* ili tako *da sud donošenjem odluke o zahtjevu oštećenog za naknadu štete utvrdi novčani oblik navedene nenovčane obaveze* iskazujući njen obim određenim brojem novčanih jedinica. Dakle, tek kada nenovčana obaveza štetnika bude na jedan od navedenih načina pretvorena u novčanu obavezu, dužnik (štetnik) će se tek od toga trenutka naći u docnji sa ispunjenjem novčane obaveze, pa će i zatezne kamate na novčani iznos naknade štete morati da teku od toga trenutka i to sve do konačne isplate glavnice.

Zatezna kamata na naknadu nematerijalne štete

Nematerijalna šteta je definisana u našem pozitivnom zakonodavstvu kao nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha.¹⁰¹

Za nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha koje predstavlja nematerijalnu štetu, s jedne strane i zateznu kamatu, koja predstavlja zakonom propisanu sankciju i naknadu zbog zakašnjenja dužnika u ispunjenju novčane obaveze, s druge strane, zajedničko je da se povjeriocu navedenih potraživanja dosuđuje naknada u novcu koju sud odmjerava prema kriterijima i okolnostima koji postoje u vrijeme donošenja sudske odluke. Da bi mogla predstavljati satisfakciju oštećenom za gubitak koji je pretrpio, pravična novčana naknada nematerijalne štete mora biti odmjerena u skladu sa vrijednošću novca, troškovima života i kupovnom moći stanovništva u vrijeme presuđenja.

Dok novčana naknada za nematerijalnu štetu predstavlja glavno potraživanje, novčana naknada za zakašnjenje u isplati pomenutog glavnog potraživanja, definisana kao zatezna kamata, jeste sporedno potraživanje čiji nastanak i visina neposredno zavisi od postojanja glavnog potraživanja.

Trenutak dospelosti obaveze za naknadu nematerijalne štete je zbog toga od suštinske važnosti za nastanak prava na zateznu kamatu na novčanu naknadu pomenute vrste štete.

⁹⁹ I.Jankovec, op.cit. str.140

¹⁰⁰ Vidi B.Maljković, „Zatezna kamata na novčano potraživanje nenovčane štete“, Pravni život, br.910/92, Beograd, 1992, str.1440

¹⁰¹ Vidi čl.155 ZOO

Stoga se, s razlogom postavlja pitanje, kada nastaje, odnosno kada se smatra dospelom obaveza naknade nematerijalne štete?

U našem odštetnom pravu, obaveza naknade štete smatra se dospjelom od trenutka nastanka štete.¹⁰²

Navedena zakonska odredba je jedina odredba u Zakona o obligacionim odnosima kojom se neposredno reguliše dospelost obaveze za naknadu štete.

Međutim, sudeći po situiranju ove zakonske odredbe u važećem Zakona u o obligacionim odnosima među odredbe koje regulišu naknadu materijalne štete, te imajući u vidu da takve ili slične odredbe nema među odredbama Zakona o obligacionim odnosima koje regulišu naknadu nematerijalne štete, dolazi se do zaključka da se istom reguliše samo trenutak dospijeca obaveze naknade materijalne štete, te da se ova zakonska odredba ne može primjeniti i za prosuđivanje dospijeca naknade nematerijalne štete.

Materijalna šteta, po svojoj prirodi se suštinski razlikuje od nematerijalne štete jer je već u trenutku nastanka prepoznatljiva i po obliku i veličini, pa u tom trenutku nastaje i obaveza da se ista nadoknadi.

Umanjenje imovine ili nemogućnost njenog uvećanja, koje je nastupilo prouzrokoivanjem štete, može se nadoknaditi istim ili drugim stvarima ili pravima ili u novcu kao opštem mjerilu vrijednosti i to tako da se imovinska situacija oštećenog u potpunosti dovede u ono stanje u kojem je bila prije prouzrokovanja štete.

Opisana reparacija, međutim, nije moguća u slučaju nematerijalne štete, zbog same prirode ove štete.

Šteta na nematerijalnim dobrima oštećenog se ne može otkloniti ni u trenutku štetnikove radnje, a ni kasnije. Pretpljene i buduće fizičke bolove zbog povređivanja tijela i liječenja, duševne bolove zbog otežanog obavljanja svakodnevnih životnih funkcija, zbog narušenog fizičkog izgleda, zbog povrijeđene časti i ugleda, zbog smrti ili teškog invaliditeta bliskog lica, te pretrpljeni ili budući strah nije moguće nikada u potpunosti otkloniti, već je samo moguće posljedice već nastale štete unekoliko ublažiti dosuđivanjem pravične novčane naknade kao satisfakcije za pretrpljene ili buduće fizičke ili duševne bolove ili pak strah.

O visini nematerijalne štete kao satisfakcije se odlučuje u trenutku presuđenja, tako što se postojeća nenovčana obaveza nastala prouzrokoivanjem štete pretvara u obavezu izraženu u novcu. Zbog toga na iznos naknade nematerijalne štete ne može teći zatezna kamata sve dok se navedena nenovčana obaveza ne pretvori u novčanu.¹⁰³ Kada se, dakle, obim ove satisfakcije, na pravno-obavezujući način (na primjer, sudskom odlukom) izrazi u novcu, tek tada se zna koliko iznosi novčana obaveza, pa slijedom toga, tek od toga

¹⁰² Vidi čl. 186 ZOO

¹⁰³ I Babić, „Nominalizam i valorizam – odnos zatezne kamte i naknade štete“, Pravni život br. 10/95, Beograd 1995, trt. 596

trenutka, počinje da teče i zatezna kamata na tako utvrđenu pravičnu novčanu naknadu štete.¹⁰⁴

Zakonsku odredbu o dospjeću obaveze naknade štete treba shvatiti tako da oštećeni od toga trenutka ima pravo na naknadu štete, ali ne i da od tada ima i pravo na zateznu kamatu, jer "...ako oštećeni zahtjeva da se visina naknade imovinske ili neimovinske štete utvrđuje prema stanju stvari u času presuđenja, zatezna kamata na iznos naknade ne može teći od trenutka nastanka štete, nego tek od časa presuđenja."¹⁰⁵

Ako sud po žalbi ili reviziji poveća iznos novčane naknade nematerijalne štete, zatezna kamata i na tako povećani iznos naknade pripada oštećenom od dana donošenja prvostepene presude.¹⁰⁶

"Zatezna kamata na pravičnu novčanu naknadu nematerijalne štete teče od dana donošenja prvostepene presude kojom je naknada određena."

"Prilikom odlučivanja o visini pravične novčane naknade sud će uzeti u obzir i vrijeme proteklo od nastanka štete do donošenja odluke, ako dužina čekanja na satisfakciju i druge okolnosti slučaja to opravdavaju."¹⁰⁷

Prema tome, zatezna kamata na pravičnu novčanu naknadu nematerijalne štete teče od dana donošenja prvostepene presude kojom je naknada određena, stim, što u opravdanim slučajevima, prilikom odlučivanja o visini novčane naknade, sud uzima u obzir i vrijeme koje je proteklo od nastanka štete do donošenja presude i druge okolnosti slučaja, kao i svrhu pravične novčane naknade koja se sastoji u tome da oštećeni što prije dođe do satisfakcije, a da se pri tome ima u vidu i to da dosuđena naknada ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.¹⁰⁸

Novčanu obavezu da se isplati pravična novčana naknada iz osnova odgovornosti za nematerijalnu štetu utvrđenu sudskom odlukom, treba razlikovati od novčane obaveze ustanovljene zaključenjem sudskog ili vansudskog poravnanja, povodom prouzrokovane nematerijalne štete.

U slučaju sudskog ili vansudskog poravnanja, pravni vanugovorni odnos uspostavljen prouzrokoivanjem štete, povjerilac i dužnik, kao ugovorne strane, modifikuju pretvarajući ga u ugovorni odnos, utvrđujući uzajmna prava i obaveze.

¹⁰⁴ Više o tome vidi kod S.Stanišić, „*Ogledi iz građanskog prava*“ (Odabrani autorski tekstovi sa sudskom praksom), Udruženje pravnik Republike Srpske, Banja Luka, 2005, str.35-59

¹⁰⁵ I. Jankovec, *op.cit.*, str.141

¹⁰⁶ Vidi odluku Vrhovnog suda Hrvatske br.Rev.375/87 od 03.09.1987 godine, Predled sudske prakse, prilog Naše zakonitosti br.36/888, str.54

¹⁰⁷ Vidi Načelni stav br. 14/87 pod nazivom "Zatezna kamata na novčanu naknadu nematerijalne štete" usvojen na 33. Zajedničkoj sjednici Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vjajnog suda održanoj 29.05. 1987 godine u Bugojnu.

¹⁰⁸ Vidi čl.200 st.2 ZOO

One tada, u najvećem broju slučajeva utvrđuju novčanu obavezu koju treba da ispuni ona ugovorna strana koja je odgovorna za prouzrokovanu štetu, da bi prestalo potraživanje druge ugovorne strane.

Pravna priroda ovako ustanovljene ugovorne obaveze se ne može prosuđivati po pravilima o odgovornosti za pričinjenu štetu, već po pravilima o dvostrano obaveznim ugovorima, pa slijedom toga, u slučaju zakašnjenja dužnika u ispunjenju ovako ustanovljene novčane obaveze, zatezne kamate na glavni dug ustanovljen poravnanjem teku od trenutka kada je ugovoreno dospijeće navedene novčane obaveze, a ako trenutak dospijeća nije ugovoren, zatezna kamata teče od trenutka, kada je povjerilac pozvao dužnika da ustanovljenu novčanu obavezu ispuni, bilo da je to učinio usmeno, pismeno ili pak započinjanjem nekog postupka koji ima za svrhu ostvarenje toga potraživanja.¹⁰⁹

Obaveza plaćanja zatezne kamate i obaveza naknade štete u slučaju docnje dužnika u ispunjenju obaveze

Kao što smo vidjeli iz dosadašnjih izlaganja, dužnik koji zakasni sa ispunjenjem novčane obaveze dužan je povjeriocu, pored glavnice, platiti i zateznu kamatu po stopi koja je propisana zakonom. Povjerilac ima pravo na zateznu kamatu bez obzira na to da li je pretrpio kakvu štetu zbog dužnikove docnje.

Pravo povjerioca da od dužnika koji je u docnji sa ispunjenjem novčane obaveze zahtjeva plaćanje zatezne kamate nije uslovljeno eventualnom građanskom odgovornošću dužnika za zakašnjenje u ispunjenju glavne obaveze, pa će tako dužnik koji je u docnji biti dužan platiti povjeriocu zateznu kamatu (moratorni interes) čak i u slučaju kada nije odgovoran za zakašnjenje.

Međutim, zbog zakašnjenja dužnika sa ispunjenjem novčane obaveze povjerilac može pretrpjeti i štetu, pa se stoga postavlja pitanje, pod kojim uslovima povjerilac može ostvariti pravo na naknadu štete zbog zadocnjenja dužnika u ispunjenju novčane obaveze.?

Ako je šteta koju je povjerilac pretrpio zbog dužnikove docnje veća od iznosa na koji ima pravo po osnovu zatezne kamate, povjerilac u tom slučaju ima pravo da od dužnika, iz osnova naknade štete, zahtjeva razliku do potpune naknade štete.¹¹⁰ To pravo će povjerilac moći ostvariti ako su ispunjena dva uslova i to: da je šteta koju trpi zbog dužnikove docnje veća od iznosa koji bi dobio na ime zatezne kamate i da je dužnik odgovoran za zakašnjenje u ispunjenju. Odgovornost dužnika se pretpostavlja, što znači da će dužnik, da bi se oslobodio ove odgovornosti za štetu zbog zakašnjenja u ispunjenju obaveze, morati obarati navedenu pretpostavku dokazujući da je zakasnio sa ispunjenjem obaveze iz razloga koje nije mogao spriječiti, otkloniti ili izbjeći.¹¹¹

Prema tome, u slučaju kada je dužnik zakasnio sa ispunjenjem novčane obaveze, povjerilac uvijek ima pravo na zatezne kamate, a pravo na naknadu štete zbog zakašnjenja u vidu razlike između zatezne kamate i pune naknade štete, samo ako je šteta veća od

¹⁰⁹ Vidi čl.324 st.2 ZOO

¹¹⁰ Vidi čl.278 st.2 ZOO

¹¹¹ Vidi čl.263 ZOO

zatezne kamate i samo pod uslovom da je dužnik odgovoran za zakašnjenje u ispunjenju obaveze.

ZASTARJELOST ZAHTJEVA ZA OSTVARENJE POTRAŽIVANJA ZATEZNE KAMATE

Kao sporedno potraživanje, kamate su vezane za glavno potraživanje, tako da zahtjev za njihovo sudsko ostvarenje zastarjeva kada zastari i zahtjev za ostvarenje glavnog potraživanja.¹¹²

Rok zastarjelosti potraživanja zatezne kamate počinje teći prvog dana poslije dana od kada je povjerilac ima pravo zahtjevati zateznu kamatu i to za iznos kamate koji se odnosi na svaki pojedini dan zakašnjenja, a navršava se protekom roka od tri godine od dospelosti svakog pojedinog davanja¹¹³, što bi značilo da se ...“tužbom može zahtevati kamata samo za period od tri godine pre podnošenja tužbe.“¹¹⁴

Nakon zastupanja zastarjelosti glavnog potraživanja i prava na potraživanje zateznih kamata kao sporednog potraživanja, povjerilac bi mogao svoje potraživanje prema dužniku ostvariti samo ako su, u konkretnom slučaju, ostvareni zakonski uslovi za primjenu instituta neosnovanog obogaćenja u kom slučaju zahtjev povjerioca prema dužniku zastarjeva u opštem zastarnom roku.¹¹⁵

ZAKLJUČAK

Kamate kao specifične sporedne obligacije shvaćene kao naknada koju jedna strana u obligaciji daje drugoj za korištenje njenih zamjenljivih stvari ili pak sankcija za zakašnjenje u ispunjenju obaveze imaju veliki značaj u obligacionom pravu kao sistemu pravnih normi kojima se uređuje transfer imovinskih vrijednosti. To jednako važi kako za kamate koje subjekti obligacije ugovaraju kao naknadu za korištenje kapitala, tako i za one koje strane u ugovoru ili zakonodavac određuju za slučaj zakašnjenja u ispunjenju obaveze.

Zakon o obligacionim odnosima je zamišljen kao propis koji na opšti i jedinstven način reguliše obligacione odnose u bivšoj jugoslovenskoj državi, uz ostavljanje mogućnosti bivšim republikama da posebno urede određene obligacione odnose. Međutim, zbog disolucije SFRJ nije došlo do namjeravanog pojedinačnog regulisanja obligacionih odnosa, već su novonastale države na teritoriji bivše SFRJ uglavnom preuzele postojeći Zakon o obligacionim odnosima.

Ni nakon prestanka postojanja SFRJ, na teritoriji Bosne i Hercegovine nije došlo do značajnih legislativnih intervencija u pogledu odredaba o ugovornim i zateznim kamatama, tako da su iste ostale neizmjenjene do današnjih dana. Nepotpunost, nedorečenost i nejasnost postojećih odredaba o ugovornim i zakonskim kamatama i dalje postoji u obligacionom pravu BiH.

¹¹² Vidi čl.369 ZOO

¹¹³ Vidi čl.372 st.1 ZOO

¹¹⁴ I.Jankovec, op.cit. str.139 ; Vidi i odluku Vrhovnog suda BiH br. Pž.377/88 od 03.05.1989 godine, Pravo - teorija i praksa, br.11-12/90, str.129 – citirano prema I.Jankovec, op.cit. str.139, bilješka br.85

¹¹⁵ I.Jankovec, op.cit. str.145 bilješka br.115

Odredbe o ugovornim kamatama se iscrpljuju u opštim pravilima o visini stope navedene kamate između fizičkih lica, odredbama o zabrani anatocizma i odredbama o kamatama na obaveze koje imaju za predmet generične stvari. U pogledu visine stope ugovorne kamate između pravnih lica je propisano da će se primjenjivati odredbe posebnog zakona koji do danas nije donesen, tako da je ovo područje ostalo zakonski neuređeno.

Nedostaju posebni propisi o zakonskim kamatama za slučaj korištenja tuđim novcem, za slučaj korištenja svoga novca za drugoga, za slučaj postupanju suprotno obavezi da se uloži tuđi ili zajednički novac; slučaj vraćanja novca zbog raskida dvostrano obaveznog ugovora i slično.

Kada su u pitanju zakonske zatezne kamate postavlja se pitanje da li zadržati postojeće rješenje ili pribjeći njegovom noveliranju naročito s aspekta pravila o dospelosti pojedinih ugovornih i vanugovornih obaveza.

Naše je mišljenje da je postojeće odredbe o kamatama sadržane u ZOO nužno novelirati i kako u pogledu početka i završetka toka kamata, tako i u pogledu visine stope kako ugovornih, tako i zateznih kamata.

LITERATURA:

- Babić I., „Nominalizam i valorizam – odnos zatezne kamte i naknade štete“, Pravni život br.10/95, Beograd 1995;
- Eraković A., Crnić I., Crnić J., Kamate u gospodarskoj i pravnoj praksi, Računovodstvo i finansije, Zagreb, 2000;
- Gorenc V., Zakon o obveznim odnosima s komentarom, Zagreb, 1998;
- Jakšić S., Obligaciono pravo, Sarajevo, 1960;
- Jankovec I., Pravni aspekti novčanih obaveza, Beograd, 2003;
- Klajić B., Rječnik stranih riječi A-Ž, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1981;
- Marković L., Obligaciono pravo, Beograd, 1997;
- Maljković B., Zatezna kamata na novčano potraživanje nenovčane štete, Pravni život, br.910/92, Beograd, 1992;
- Mažuranić V., Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, Informator, Zagreb, 1975;
- Milošević Lj., „Komentar Zakona o obligacionim odnosima“ I Knjiga, II izdanje, Beograd, 1983;
- Petrović M., Cena i kamata-posebno kod ugovora o prodaji- Zbornik radova: „Ugovorno i odštetno pravo po Zakonu o obligacionim odnosima“ Republički sekretarijat za pravosuđe i opštu upravu SR Srbije i Savez udruženja pravnika SR Srbije;
- Radišić J., Obligaciono pravo, Opšti deo, VIII izdanje, Beograd, 2008 godine;
- Radovanov A., Načelni stavovi i pravni zaključci Saveznog suda, Vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda (1975-1995), Pravo, Novi Sad, 1996;
- Stanišić S., „Ogledi iz građanskog prava“ (Odabrani autorski tekstovi sa sudskom praksom), Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka, 2005;
- Von Thur P., Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, erste Lieferung, Zurich, 1974;
- Vujaklija M., Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta Beograd, 1980;

Zakonodavstvo i sudska praksa su navedeni u tekstu članka, kao i u fusnotama.

Prof. Slobodan Stanišić Ph.D

Attorney and Associate Professor at the Faculty of Legal Sciences of the Pan-European University APEIRON in Banja Luka; e-mail: slobodan.n.stanistic@apeiron-edu.eu

About Interests as a Secondary Obligations With a Special Review to Default Interests

Summary: The paper presents the general notion, legal nature, assumptions, significance and types of interest with reference to default interest rates as a special type of secondary obligations and the moment of their creation.

Keywords: interest, statutory interest, contractual interest, default interest, cash and non-cash obligations, obsolescence.